DOMSTOLENS DOM (stora avdelningen)
den 5 oktober 2004 *

I de förenade målen C-397/01–C-403/01,

angående begäran om förhandsavgörande enligt artikel 234 EG, som framställts av Arbeitsgericht Lörrach (Tyskland), genom beslut av den 26 september 2001 som inkom till domstolen den 12 oktober 2001, i målen mellan

Bernhard Pfeiffer (C-397/01),

Wilhelm Roith (C-398/01),

Albert Süß (C-399/01),

Michael Winter (C-400/01),

Klaus Nestvogel (C-401/01),

Roswitha Zeller (C-402/01),

Matthias Döbele (C-403/01)

* Rättegångsspråk: tyska.

och

Deutsches Rotes Kreuz, Kreisverband Waldshut eV,

meddelar

DOMSTOLEN (stora avdelningen)

sammansatt av ordföranden V. Skouris, avdelningsordförandena P. Jann, C.W.-A. Timmermans, C. Gulmann, J.-P. Puissochet och J.N. Cunha Rodrigues samt domarna R. Schintgen (referent), F. Macken, N. Colneric, S. von Bahr och K. Lenaerts,

generaladvokat: D. Ruiz-Jarabo Colomer,
justitiesekreterare: biträdande justitiesekreteraren H. von Holstein,

med beaktande av det skriftliga förfarandet,

med beaktande av det skriftliga förfarandet och efter att förhandling hållits den 9 mars 2004,

med beaktande av de yttranden som avgivits av:

— Bernhard Pfeiffer, Wilhelm Roith, Albert Süß, Michael Winter, Klaus Nestvogel, Roswitha Zeller och Matthias Döbele, genom B. Spengler, Rechtsanwalt,

— Europeiska gemenskapernas kommission, genom J. Sack och H. Kreppel, båda i egenskap av ombud,

med beaktande av de yttranden som avgivits av:

— Bernhard Pfeiffer, Wilhelm Roith, Klaus Nestvogel, Roswitha Zeller och Matthias Döbele, genom B. Spengler,

— Albert Süß och Michael Winter, genom K. Lörcher, Gewerkschaftssekretär,

— Tysklands regering, genom W.-D. Plessing, i egenskap av ombud,

— Frankrikes regering, genom R. Abraham, G. de Bergues och C. Bergeot-Nunes, samtliga i egenskap av ombud,

— Italiens regering, genom I.M. Braguglia, i egenskap av ombud, biträdd av A. Cingolo, avvocato dello Stato,

— Förenade kungarikets regering, genom C. Jackson, i egenskap av ombud, biträdd av A. Dashwood, barrister,

— kommissionen, genom J. Sack och H. Kreppel,

efter att den 6 maj 2003 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

och efter att den 27 april 2004 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

1 I de förevarande målen rör begäran om förhandsavgörande tolkningen av artikel 2 i rådets direktiv 89/391/EEG av den 12 juni 1989 om åtgärder för att främja förbättringar av arbetstagarnas säkerhet och hälsa i arbetet (EGT L 183, s. 1; svensk specialutgåva, område 5, volym 4, s. 146) samt artiklarna 1.3, 6 och 18.1 b i, i rådets direktiv 93/104/EG av den 23 november 1993 om arbetstidens förläggning i vissa avseenden (EGT L 307, s. 18).

2 Dessa frågor har ställts inom ramen för tvister som uppkommit mellan å den ena sidan Bernhard Pfeiffer, Wilhelm Roith, Albert Süß, Michael Winter, Klaus Nestvogel, Roswitha Zeller och Matthias Döbele, vilka utövar eller har utövat verksamhet som räddningsassistenter, och å den andra sidan Deutsches Rotes Kreuz, Kreisverband Waldshut eV (Tyska röda korset i Waldshut) (nedan kallat Deutsches Rotes Kreuz), som är den organisation vid vilken kärandena i målen vid den nationella domstolen är eller har varit anställda, angående den tyska lagstiftning i vilken det föreskrivs en veckoarbetstid på mer än 48 timmar.

Tillämpliga bestämmelser

Gemenskapsbestämmelserna

3 Direktiven 89/391 och 93/104 har antagits på grundval av artikel 118a i EG-fördraget (artiklarna 117–120 i EG-fördraget har ersatts av artiklarna 136 EG–143 EG).

4 Direktiv 89/391 är det ramdirektiv i vilket de allmänna principerna om arbetstagarnas säkerhet och hälsa fastställs. Dessa principer har senare utvecklats i en rad särskilda direktiv bland vilka direktiv 93/104 ingår.

5 I artikel 2 i direktiv 89/391 definieras tillämpningsområdet på följande sätt:

"1. Detta direktiv skall tillämpas på all verksamhet, såväl privat som offentlig (industri, jordbruk, handel, förvaltning, tjänster, undervisning, kultur- och fritidsverksamhet etc.).

2. Detta direktiv skall inte tillämpas på sådana offentliga verksamheter, där det inte kan undvikas att förhållanden som är speciella för dessa verksamheter kommer i konflikt med direktivet, exempelvis försvaret eller polisen eller viss specifik verksamhet inom civilförsvaret.

I dessa fall skall arbetstagarnas säkerhet och hälsa tryggas så långt möjligt mot bakgrund av direktivets syften."

6 Artikel 1 i direktiv 93/104 med rubriken "Ändamål och räckvidd" har följande lydelse:

"1. I detta direktiv föreskrivs minimikrav på säkerhet och hälsa vid förläggningen av arbetstiden.

2. Detta direktiv är tillämpligt på

a) minimitider för dygnsvila, veckovila och årlig semester, vidare på raster och begränsning av veckoarbetstiden,

samt

b) vissa former av nattarbete, skiftarbete och arbetsrytm.

3. Detta direktiv skall tillämpas på all verksamhet, såväl offentlig som privat, i den betydelse som avses i artikel 2 i direktiv 89/391/EEG, utan att det påverkar tillämpningen av artikel 17 i detta direktiv, med undantag för luft-, järnvägs-, väg-,

sjö-, flod- och insjötransporter, fiske till sjöss och annan verksamhet till sjöss, samt verksamhet som utförs av läkare under utbildning.

4. Bestämmelserna i direktiv 89/391/EEG är fullt tillämpliga på de fall som avses i punkt 2 utan att det påverkar tillämpningen av strängare eller mer detaljerade bestämmelser i det här direktivet."

7 I artikel 2 i direktiv 93/104 föreskrivs följande under rubriken "Definitioner":

"I detta direktiv används följande beteckningar med de betydelser som här anges:

1) *arbetstid*: all tid i enlighet med nationell lagstiftning eller praxis då arbetstagaren står till arbetsgivarens förfogande samt därvid utför aktiviteter eller uppgifter.

2) *viloperiod*: varje period som inte är arbetstid.

..."

8 I avsnitt II i detta direktiv föreskrivs åtgärder som medlemsstaterna är skyldiga att vidta för att se till att varje arbetstagare får bland annat en minsta dygnsvila och veckovila och i detta avsnitt regleras även begränsningen av veckoarbetstiden.

9 Vad gäller begränsningen av veckoarbetstiden föreskrivs i artikel 6 i detta direktiv följande:

"Medlemsstaterna skall, med beaktande av behovet av att skydda arbetstagares säkerhet och hälsa, vidta de åtgärder som behövs för att se till att

...

2) den genomsnittliga arbetstiden under varje sjudagarsperiod inklusive övertid inte överstiger 48 timmar."

10 Artikel 15 i direktiv 93/104 har följande lydelse:

"Detta direktiv skall inte påverka medlemsstaternas rätt att tillämpa eller införa lagar eller andra författningar som bättre skyddar arbetstagarnas hälsa och säkerhet eller underlättar eller tillåter tillämpningen av kollektivavtal eller avtal mellan arbetsmarknadens parter som bättre skyddar arbetstagarnas hälsa och säkerhet."

11 I artikel 16 i detta direktiv anges följande:

"Medlemsstaterna får föreskriva följande:

...

2) För tillämpningen av artikel 6 (begränsning av veckoarbetstiden): En beräkningsperiod som inte överstiger fyra månader.

..."

12 I detta direktiv anges även ett antal avvikelser från flera av direktivets grundläggande regler med hänsyn till viss verksamhets särskilda art och under förutsättning att vissa villkor är uppfyllda. I artikel 17 anges i detta avseende följande:

"1. Med iakttagande av de allmänna principerna för arbetstagarnas hälsa och säkerhet får medlemsstaterna göra avvikelser från artiklarna 3, 4, 5, 6, 8 och 16. Avvikelser får göras när — med hänsyn till det aktuella arbetets särskilda art — arbetstidens längd inte mäts eller bestäms i förväg eller kan bestämmas av arbetstagarna själva. Detta gäller särskilt beträffande

a) företagsledare eller andra personer med självständiga beslutsbefogenheter,

b) anställda i familjeföretag,

eller

c) arbetstagare som tjänstgör vid religiösa ceremonier i kyrkor och religiösa samfund.

2. Avvikelser får fastställas genom lagstiftning eller andra författningsbestämmelser eller genom kollektivavtal eller avtal mellan arbetsmarknadens parter under förutsättning att de berörda arbetstagarna ges motsvarande kompensationsledighet eller — i undantagsfall när det av objektiva skäl inte är möjligt att bevilja sådan kompensationsledighet — att arbetstagarna erbjuds lämpligt skydd, såvitt avser

2.1. artiklarna 3, 4, 5, 8 och 16:

...

c) i fråga om arbeten som kräver en kontinuitet i servicen eller produktionen, särskilt

i) service i form av reception, behandling eller vård på sjukhus och liknande inrättningar, institutioner eller fängelser,

...

iii) press, radio, television, filmproduktion, post- och telekommunikation, ambulans, brand- och civilförsvar,

...

3. Avvikelser får göras från artiklarna 3, 4, 5, 8 och 16 genom kollektivavtal eller avtal mellan arbetsmarknadens parter på nationell eller regional nivå eller, i enlighet med regler som fastställts av arbetsmarknadens parter, genom kollektivavtal eller avtal mellan arbetsmarknadens parter på en lägre nivå.

...

De avvikelser som avses i första och andra styckena skall tillåtas på villkor att motsvarande kompensationsledighet beviljas de berörda arbetstagarna eller — i undantagsfall, när det inte är möjligt att bevilja sådan ledighet av objektiva skäl — att de berörda arbetstagarna ges lämpligt skydd.

...

4. Den möjlighet att göra avvikelser från artikel 16 punkt 2 som föreskrivs i punkterna 2.2.1 och 2.2.2 och 3 i denna artikel får inte leda till en längre beräkningsperiod än sex månader.

Under iakttagande av de allmänna principerna om skyddet av arbetstagarnas hälsa och säkerhet skall dock medlemsstaterna ha möjlighet att — på objektiva grunder eller av tekniska skäl, eller av skäl som har att göra med arbetets organisation — tillåta kollektivavtal eller avtal mellan arbetsmarknadens parter om beräkningsperioder som inte överstiger 12 månader.

..."

13 Artikel 18 i direktiv 93/104 har följande lydelse:

"1. a) Medlemsstaterna skall senast den 23 november 1996 sätta i kraft de bestämmelser i lagar och andra författningar som är nödvändiga för att följa detta direktiv eller senast detta datum säkerställa att arbetsmarknadens parter har antagit de nödvändiga bestämmelserna genom avtal. Medlemsstaterna skall vidta alla åtgärder som är nödvändiga för att vid varje tillfälle kunna garantera de resultat som skall uppnås enligt detta direktiv.

b) i) En medlemsstat skall emellertid ha möjlighet att inte tillämpa artikel 6 varvid medlemsstaten skall respektera de allmänna principerna om skydd av arbetstagarnas hälsa och säkerhet och vidta de åtgärder som behövs för att se till att

— ingen arbetsgivare kräver att en arbetstagare arbetar mer än 48 timmar under en period om sju dagar, beräknad som ett genomsnitt för den beräkningsperiod som avses i artikel 16 punkt 2, såvida han inte först har fått arbetstagarens medgivande,

— ingen arbetstagare tillfogas skada av sin arbetsgivare på grund av att han inte är beredd att ge sitt samtycke att utföra sådant arbete,

— arbetsgivaren för aktuella noteringar om alla arbetstagare som utför sådant arbete,

— att noteringarna ställs till de behöriga myndigheternas förfogande och att dessa — av skäl som rör arbetstagarnas hälsa eller säkerhet — kan förbjuda eller begränsa möjligheten att överskrida begränsningen av veckoarbetstiden,

— arbetsgivaren på begäran ger de behöriga myndigheterna information om fall då arbetstagare har gått med på att utföra arbete som överskrider 48 timmar under en period om sju dagar, beräknad som ett genomsnitt under den beräkningsperiod som avses i artikel 16 punkt 2.

...”

Den nationella lagstiftningen

14 I tysk arbetsrätt görs det åtskillnad mellan beredskap (Arbeitsbereitschaft), jourtjänstgöring (Bereitschaftsdienst) och bakjour (Rufbereitschaft).

15 De tre begreppen definieras inte i den nationella lagstiftningen i fråga, men deras karakteristiska drag framgår av rättspraxis.

16 Beredskap (Arbeitsbereitschaft) avser den situation i vilken arbetstagaren skall stå till sin arbetsgivares förfogande på arbetsplatsen och hela tiden vara uppmärksam för att genast kunna ingripa om så behövs.

17 Under jourtjänstgöring (Bereitschaftsdienst) är arbetstagaren skyldig att befinna sig i eller utanför en anläggning på en av arbetsgivaren anvisad plats och att vara beredd att börja arbeta på arbetsgivarens begäran. Arbetstagaren får emellertid vila sig eller sysselsätta sig med det han själv vill så länge hans tjänster inte tas i anspråk.

18 Bakjour (Rufbereitschaft) kännetecknas av att arbetstagaren inte är skyldig att finnas tillgänglig på en av arbetsgivaren anvisad plats, utan det räcker att han hela tiden kan nås så att han på arbetsgivarens begäran kan utföra sina arbetsuppgifter med kort varsel.

19 I tysk arbetsrätt är det endast beredskap (Arbeitsbereitschaft) som i allmänhet anses vara arbetstid i sin helhet. Såväl jourtjänstgöring (Bereitschaftsdienst) som bakjour (Rufbereitschaft) anses däremot som viloperioder, med undantag för den del av tjänsten under vilken arbetstagaren faktiskt har utfört sina arbetsuppgifter.

20 De tyska bestämmelserna om arbetstid och viloperioder finns i Arbeitszeitgesetz (lagen om arbetstid) av den 6 juni 1994 (BGBl. 1994 I, s. 1170, nedan kallad ArbZG), som antogs för att införliva direktiv 93/104.

21 I 2 § första stycket ArbZG definieras arbetstid som tiden från arbetsdagens början till dess slut, med undantag för raster.

22 I 3 § ArbZG föreskrivs följande:

"Arbetstagarens dagliga arbetstid får inte överstiga åtta timmar. Arbetstiden kan endast förlängas till tio timmar om den under sex kalendermånader eller tjugofyra veckor inte överskrider åtta timmar i genomsnitt."

23 7 § ArbZG har följande lydelse:

"1. Det är tillåtet att genom kollektivavtal eller en företagsöverenskommelse som grundas på ett kollektivavtal

1. med avvikelse från 3 §

a) förlänga arbetstiden utöver tio timmar per dag, även utan kompensation, om arbetstiden regelmässigt och till stor del utgörs av beredskap (Arbeitsbereitschaft),

b) bestämma en annan kompensationsperiod,

c) förlänga arbetstiden till tio timmar per dag, utan kompensation, under högst 60 dagar per år,

..."

24 I 25 § ArbZG föreskrivs följande:

"Om det, vid dagen för ikraftträdandet av denna lag, finns avvikande regler, enligt 7 § första eller andra stycket, i ett gällande kollektivavtal eller i ett kollektivavtal vilket fortsätter att medföra rättsverkningar efter denna dag, som går längre än vad som tillåts enligt nämnda bestämmelser, skall dessa regler inte påverkas. Företagsöverenskommelser som grundas på kollektivavtal skall likställas med sådana kollektivavtal som avses i första meningen ..."

25 I Tarifvertrag über die Arbeitsbedingungen für Angestellte, Arbeiter und Auszubildende des Deutschen Roten Kreuzes (kollektivavtal rörande arbetsvillkoren för tjänstemän, arbetare och praktikanter vid tyska röda korset) (nedan kallat DRK-TV), föreskrivs bland annat följande:

"14 § Ordinarie arbetstid

1. Ordinarie arbetstid består i genomsnitt av 39 timmar i veckan, exklusive raster (38,5 timmar den 1 april 1990). Den genomsnittliga ordinarie veckoarbetstiden skall i allmänhet beräknas för en period av 26 veckor.

Beträffande arbetstagare som utför sina arbetsuppgifter enligt ett rullande eller växlande schema, kan en längre period fastställas.

2. Den ordinarie arbetstiden kan förlängas ...

a) med upp till 10 timmar per dag (i genomsnitt 49 timmar per vecka) om det regelbundet ingår beredskap (Arbeitsbereitschaft) på i genomsnitt minst 2 timmar per dag,

b) med upp till 11 timmar per dag (i genomsnitt 54 timmar per vecka) om det regelbundet ingår beredskap (Arbeitsbereitschaft) på i genomsnitt minst 3 timmar per dag,

c) med upp till 12 timmar per dag (i genomsnitt 60 timmar per vecka) om arbetstagaren endast måste befinna sig på arbetsplatsen för att vid behov utföra det nödvändiga arbetet.

...

5. Arbetstagaren är efter instruktioner från arbetsgivaren skyldig att utanför den ordinarie arbetstiden uppehålla sig på ett visst ställe som bestäms av arbetsgivaren från vilket denne vid behov kan inkallas för arbete (jourtjänstgöring (Bereitschaftsdienst)). Arbetsgivaren får enbart hålla en sådan jour om det finns anledning att förvänta sig en viss arbetsbelastning, men att den period då arbete inte behöver utföras erfarenhetsmässigt ändå överväger.

..."

26 Beträffande 14 § andra stycket DRK-TV finns det en kommentar som har följande lydelse:

"Vid tillämpning av bilaga 2 på medarbetare inom räddningstjänsten och sjuktransporttjänsten skall anmärkningen till 14 § andra stycket [DRK-TV] beaktas."

27 I bilaga 2 finns särskilda avtalsbestämmelser för personal inom räddningstjänsten och sjuktransporttjänsten. I den relevanta anmärkningen anges att veckoarbetstiden på högs. 54 timmar i 14 § andra stycket b DRK-TV stegvis skall förkortas. Det föreskrivs således att den maximala arbetstiden skall förkortas från 54 till 49 timmar från och med den 1 januari 1993.

Tvisterna i den nationella domstolen och tolkningsfrågorna

28 Sju tvister ligger till grund för begäran om förhandsavgörande i förevarande mål.

29 Det framgår av de handlingar i målen som domstolen har tillgång till att Deutsches Rotes Kreuz bland annat är ansvarigt för den landbaserade räddningstjänsten i en del av distriktet Waldshut. Deutsches Rotes Kreuz har räddningspersonal i Waldshut (Tyskland), Dettighoffen (Tyskland) och Bettmaringen (Tyskland) som är i tjänst 24 timmar om dygnet, samt personal i Lauchringen (Tyskland) som är i tjänst 12 timmar per dag. Den landbaserade räddningstjänsten använder ambulanser och akutfordon. Personalen i en ambulans består av två räddningsassistenter med sjuksköterskekompetens, medan det i ett akutfordon finns en räddningsassistent och en akutläkare. Vid ett larm beger sig dessa fordon till olycksplatsen för att ge patienterna medicinsk behandling. Därefter transporteras patienterna i allmänhet till ett sjukhus.

30 Bernhard Pfeiffer och Klaus Nestvogel var tidigare anställda av Deutsches Rotes Kreuz som räddningsassistenter medan de andra kärandena i målen i den nationella domstolen fortfarande var anställda av denna organisation när talan väcktes vid den nationella domstolen.

31 Parterna i den nationella domstolen tvistar i huvudsak om huruvida den tid som de berörda arbetstagarna är eller har varit skyldiga att ha beredskap (Arbeitsbereitschaft) inom ramen för deras anställning vid Deutsches Rotes Kreuz skall beaktas vid beräkningen av den maximala veckoarbetstiden.

32 Föremålet för talan som väckts av Bernhard Pfeiffer och Klaus Nestvogel vid Arbeitsgericht Lörrach avser ett yrkande om ersättning för den övertid som de arbetat utöver 48 timmar per vecka. De har gjort gällande att de felaktigt har fått arbeta i genomsnitt mer än 48 timmar per vecka från juni 2000 till och med mars 2001. De har följaktligen yrkat att Arbeitsgericht Lörrach skall förplikta Deutsches Rotes Kreuz att till dem betala 4 335,45 DEM (för 156,85 övertidstimmar gånger bruttobeloppet 29,91 DEM) respektive 1 841,88 DEM (för 66,35 övertidstimmar gånger bruttobeloppet 27,76 DEM) brutto, inklusive dröjsmålsränta.

33 Vad gäller talan som väckts vid Arbeitsgericht Lörrach av de andra kärandena i målen vid den nationella domstolen är föremålet för talan att fastställa den maximala veckoarbetstid som de är skyldiga att arbeta för Deutsches Rotes Kreuz.

34 I de olika anställningsavtalen har parterna i den nationella domstolen kommit överens om att tillämpa DRK-TV.

35 Arbeitsgericht Lörrach har konstaterat att den genomsnittliga veckoarbetstiden i den räddningstjänst som drevs av Deutsches Rotes Kreuz på grundval av dessa avtalsregler var 49 timmar. Den ordinarie arbetstiden hade förlängts med tillämpning av 14 § andra stycket b DRK-TV med hänsyn till de berördas skyldighet att ha beredskap (Arbeitsbereitschaft) under i genomsnitt mins. 3 timmar per dag.

36 Kärandena i målen vid den nationella domstolen anser att de bestämmelser som Deutsches Rotes Kreuz antagit för att fastställa veckoarbetstiden till 49 timmar är rättsstridiga. Kärandena har i detta hänseende åberopat direktiv 93/104 och

domstolens dom av den 3 oktober 2000 i mål C-303/98, Simap (REG 2000, s. I-7963). Enligt kärandena strider föreskriften i 14 § andra stycket b DRK-TV om en arbetstid som överstiger 48 timmar i veckan mot gemenskapsrätten. Dessutom är denna avtalsrättsliga reglering inte berättigad med hänvisning till den undantagsbestämmelse som föreskrivs i 7 § första stycket punkt 1 a ArbZG. Kärandena i målen vid den nationella domstolen har nämligen gjort gällande att denna lag på denna punkt inte på ett korrekt sätt införlivar direktiv 93/104. De anser således att undantaget i ArbZG skall tolkas i enlighet med gemenskapsrätten, eller om det inte är möjligt, att bestämmelsen inte alls skall tillämpas.

37 Deutsches Rotes Kreuz har yrkat att talan skall ogillas. Deutsches Rotes Kreuz har särskilt gjort gällande att dess bestämmelser om förlängning av arbetstiden står i överensstämmelse med nationell lagstiftning och kollektivavtalen.

38 Arbeitsgericht Lörrach, där talan väckts, har för det första ställt sig frågan huruvida den verksamhet som utförs av kärandena i målen vid den nationella domstolen omfattas av tillämpningsområdet för direktiv 93/104.

39 Artikel 1.3 i direktiv 93/104 hänvisar såvitt avser direktivets tillämpningsområde till artikel 2 i direktiv 89/391. Detta innebär att flera områden inte omfattas av direktivets tillämpningsområde i den mån förhållanden som är speciella för dessa verksamheter kommer i konflikt med direktivet. Enligt den hänskjutande domstolen bör detta undantag endast omfatta den del av den berörda verksamheten som syftar till att garantera säkerhet och allmän ordning, som är oundgänglig för det allmännas bästa och som inte kan planeras med hänsyn till verksamhetens art. Den hänskjutande domstolen nämner exempelvis stora katastrofer. Däremot bör inte verksamhet i form av en räddningstjänst undantas från dessa båda direktivs tillämpningsområden, även om räddningspersonalen måste vara beredd att ingripa 24 timmar om dygnet, eftersom det är möjligt att planera arbetsuppgifterna och arbetstiden för var och en av dessa personer.

40 För det andra vill den nationella domstolen få klarhet i om arbetet inom den landbaserade räddningstjänsten skall anses utgöra en verksamhet som omfattas av begreppet "vägtransporter" i den mening som avses i artikel 1.3 i direktiv 93/104. Om begreppet skall anses omfatta all verksamhet som sker med ett fordon som kör på allmänna vägar, omfattas även den räddningstjänstverksamhet som sker med ambulanser och akutfordon av detta område med hänsyn till att en stor del av denna verksamhet består i att ta sig till platsen där den händelse som utlöst larmet ägt rum och transportera patienterna till sjukhus. Räddningstjänsten är emellertid i normala fall verksam inom ett geografiskt avgränsat område, i allmänhet inom ett distrikt, vilket innebär att det inte är fråga om långa sträckor och att tiden för uttryckningen är begränsad. Arbetet vid en landbaserad räddningstjänst avviker således från den typiska vägtransportverksamheten. Det föreligger emellertid fortfarande oklarheter härvidlag med hänsyn till dom av den 24 september 1998 i mål C-76/97, Tögel (REG 1998, s. I-5357), punkt 40.

41 Den hänskjutande domstolen har vidare ställt sig frågan huruvida det förhållandet, att den i artikel 18.1 b i, i direktiv 93/104, föreskrivna begränsningen av den genomsnittliga veckoarbetstiden till 48 timmar inte har tillämpats, förutsätter att den berörda arbetstagaren har lämnat ett uttryckligt och otvetydigt samtycke eller om det är tillräckligt att arbetstagaren har godtagit tillämpligheten av ett kollektivavtal i sin helhet, enligt vilket det bland annat är möjligt att överskrida den maximala tiden på 48 timmar.

42 Slutligen har Arbeitsgericht Lörrach ställt sig frågan huruvida innehållet i artikel 6 i direktiv 93/104 är så ovillkorligt och tillräckligt precist att artikeln kan åberopas av en enskild vid en nationell domstol, för det fall medlemsstaten inte på ett korrekt sätt har införlivat detta direktiv. Även om regleringen i 14 § andra stycket b DRK-TV, som är tillämplig på de anställningsavtal som ingåtts av parterna i målen vid den nationella domstolen, enligt tysk rätt omfattas av de valmöjligheter som lagstiftaren har uppställt i 7 § första stycket punkt 1 a ArbZG, medför denna bestämmelse en rätt för arbetsgivaren att utan ersättning förlänga den dagliga arbetstiden så att den begränsning av den genomsnittliga veckoarbetstiden till 48 timmar som följer av 3 § ArbZG och artikel 6 punkt 2 i direktiv 93/104 därmed kringgås.

43 Arbeitsgericht Lörrach ansåg att utgången av målen var beroende av tolkningen av gemenskapsrätten. Den beslutade därför att förklara målen vilande och att ställa följande tolkningsfrågor till domstolen, vilka har formulerats på samma sätt i målen C-397/01–C-403/01:

"1) a) Skall hänvisningen i artikel 1.3 i ... direktiv 93/104 ... till artikel 2.2 i ... direktiv 89/391..., enligt vilken direktiven inte skall tillämpas på verksamhet inom civilförsvaret, där det inte kan undvikas att förhållanden som är speciella för denna verksamhet kommer i konflikt med direktivet, tolkas på så sätt att kärandenas arbete som räddningsassistent omfattas av detta undantag?

b) Skall begreppet vägtransport i artikel 1.3 i direktiv 93/104/EG tolkas på så sätt att endast sådan verksamhet undantas från direktivets tillämpningsområde som till sin art innebär långa transporter, för vilka det på grund av eventuella oförutsebara hinder är omöjligt att planera arbetstiden, eller avser begreppet vägtransport också sådan verksamhet inom räddningstjänsten på land som åtminstone delvis består i att köra räddningsfordon och följa med patienten under transporten?

2) Skall artikel 18.1 b i i direktiv 93/104/EG med hänsyn till EG-domstolens dom ... [i målet] ... Simap (punkterna 73 och 74) tolkas så, att en förlängning av arbetstiden till mer än 48 timmar per vecka måste föregås av ett uttryckligt och individuellt medgivande av arbetstagaren, eller kan medgivandet också bestå i att arbetstagaren och arbetsgivaren i anställningsavtalet har kommit överens om att arbetsvillkoren skall regleras enligt kollektivavtal, som i sin tur tillåter en förlängning av den genomsnittliga veckoarbetstiden till mer än 48 timmar?

3) Är artikel 6 i rådets direktiv 93/104 ... med hänsyn till sitt innehåll så ovillkorlig och tillräckligt precis att enskilda kan åberopa den vid de nationella domstolarna, om staten inte i vederbörlig ordning har införlivat direktivet med nationell rätt?"

44 Målen C-397/01–C-403/01 har, genom beslut av domstolens ordförande av den 7 november 2001, förenats vad gäller det skriftliga och det muntliga förfarandet samt domen.

45 Genom domstolens beslut av den 14 januari 2003 förklarades målen vilande fram till dess att förhandlingen ägde rum i det mål som ledde fram till dom av den 9 september 2003 i mål C-151/02, Jaeger (REG 2003, s. I-8389). Denna förhandling ägde rum den 25 februari 2003.

46 Genom domstolens beslut av den 13 januari 2004 återupptogs det muntliga förfarandet i målen C-397/01–C-403/01.

Tolkningsfrågorna

Fråga 1 a

47 Den hänskjutande domstolen har ställt fråga 1 a för att få klarhet i huruvida artikel 2 i direktiv 89/391 och artikel 1.3 i direktiv 93/104 skall tolkas så att ett arbete som räddningsassistent inom ramen för en sådan räddningstjänst för akutsjukvård som är i fråga i målen vid den nationella domstolen omfattas av nämnda direktivs tillämpningsområde.

48 För att kunna besvara denna fråga, erinrar domstolen inledningsvis om att artikel 1.3 i direktiv 93/104 definierar detta direktivs tillämpningsområde genom att uttryckligen hänvisa till artikel 2 i direktiv 89/391. Innan det avgörs, huruvida det arbete som utförs av en räddningsassistent som medföljer i en ambulans eller ett akutfordon inom ramen för den räddningstjänst som bedrivs av Deutsches Rotes Kreuz omfattas av tillämpningsområdet för direktiv 93/104, skall domstolen först pröva huruvida denna verksamhet omfattas av tillämpningsområdet för direktiv 89/391 (se domen i det ovannämnda målet Simap, punkterna 30 och 31).

49 I enlighet med artikel 2.1 är direktiv 89/391 tillämpligt "på all verksamhet, såväl privat som offentlig", varvid bland annat tjänster nämns i allmänna termer.

50 Det framgår emellertid av artikel 2.2 första stycket att nämnda direktiv inte är tillämpligt när det inte kan undvikas att förhållanden som är speciella för viss specifik verksamhet, särskilt beträffande civilförsvaret, kommer i konflikt med direktivet.

51 Domstolen konstaterar emellertid att det arbete som utförs av en räddningsassistent som medföljer i en ambulans eller ett akutfordon inom ramen för en sådan räddningstjänst som lämnar hjälp till skadade eller sjuka och som bedrivs av en organisation som Deutsches Rotes Kreuz inte är av den arten att det omfattas av det undantag som nämns i föregående punkt.

52 Det följer såväl av syftet med direktiv 89/391, nämligen att främja förbättringar av arbetstagarnas säkerhet och hälsa i arbetet, som av lydelsen av artikel 2.1 i detsamma att direktivets tillämpningsområde skall ges en vid tolkning. Av detta följer att undantagen från detta direktivs tillämpningsområde, som föreskrivs i artikel 2.2

första stycket, skall tolkas restriktivt (se domen i det ovannämnda målet Simap, punkterna 34 och 35, och beslut av den 3 juli 2001 i mål C-241/99, CIG, REG 2001, s. I-5139, punkt 29).

53 Dessutom utesluts inte civilförsvaret som sådant från nämnda direktivs tillämpningsområde i artikel 2.2 första stycket i direktiv 89/391 utan enbart "viss specifik verksamhet" inom civilförsvaret där det på grund av verksamhetens speciella förhållanden inte kan undvikas att den kommer i konflikt med tillämpningen av de regler som föreskrivs i direktivet.

54 Detta undantag från tillämpningsområdet för direktiv 89/391, vilket inte skall ges en snäv avgränsning, skall således tolkas på så sätt att detta undantag skall begränsas till vad som är absolut nödvändigt för att värna de intressen som medlemsstaterna enligt undantaget har givits rätt att skydda.

55 Undantaget i artikel 2.2 första stycket i direktiv 89/391 har tillkommit enbart för att garantera att de tjänster som är oumbärliga för skyddet av säkerhet, hälsa och allmän ordning skall kunna upprätthållas under förhållanden som är av exceptionellt allvarlig och omfattande art — exempelvis en katastrof — och vilka karaktäriseras av att det av naturliga skäl inte är möjligt att planera arbetstiden för utryckning- och räddningspersonal.

56 Civilförsvaret i den strikta mening som här angivits och såsom det var avsett i nämnda bestämmelse, skiljer sig tydligt från den räddningsverksamhet som består i att hjälpa skadade och sjuka personer som är i fråga i målen vid den nationella domstolen.

57 Även om en sådan tjänst som den som beskrivits av den hänskjutande domstolen måste kunna hantera händelser som per definition inte är förutsebara, är den verksamhet som bedrivs under normala förhållanden, och som för övrigt faktiskt ingår i det uppdrag som åvilar en sådan tjänst, inte desto mindre möjlig att organisera i förväg, vilket även gäller personalens arbetstid.

58 För denna tjänst föreligger således inte några speciella förhållanden som medför att det inte kan undvikas att de kommer i konflikt med tillämpningen av gemenskapsreglerna om skyddet för arbetstagarnas säkerhet och hälsa. Härav följer att denna tjänst inte omfattas av undantaget i artikel 2.2 första stycket i direktiv 89/391, vilket tvärtom är tillämpligt på en sådan tjänst.

59 Vad gäller direktiv 93/104 följer det av lydelsen i dess artikel 1.3 att direktivet är tillämpligt på all verksamhet, såväl offentlig som privat, som avses i artikel 2 i direktiv 89/391, med undantag för vissa särskilda verksamheter som är föremål för en uttömmande uppräkning.

60 Ingen av dessa verksamheter är emellertid relevant såvitt avser en sådan tjänst som är i fråga i målen vid den nationella domstolen. I synnerhet framgår det att det arbete som utförs av en räddningsassistent som inom ramen för en räddningstjänst för akutsjukvård medföljer patienterna i en ambulans eller ett fordon för akuta sjukvårdsingripanden inte kan likställas med det arbete som utförs av en läkare under utbildning, beträffande vilken direktiv 93/104 inte är tillämpligt i enlighet med dess artikel 1.3.

61 Följaktligen omfattas en sådan verksamhet som beskrivits av den nationella domstolen även av tillämpningsområdet för direktiv 93/104.

62 Kommissionen har med rätta påpekat att denna slutsats även stöds av det förhållandet att ambulanstjänster uttryckligen nämns i artikel 17.2 punkt 2.1 c iii, i direktiv 93/104. Det skulle nämligen saknas anledning att nämna denna verksamhet om den redan var undantagen från hela tillämpningsområdet för direktiv 93/104 i enlighet med artikel 1.3. Denna angivelse visar tvärtom att gemenskapslagstiftaren ansett att direktivet är tillämpligt på verksamhet av detta slag, samtidigt som lagstiftaren öppnat för en möjlighet att under vissa omständigheter göra undantag från vissa särskilda bestämmelser i nämnda direktiv.

63 Fråga 1 a skall mot denna bakgrund besvaras med att artikel 2 i direktiv 89/391 och artikel 1.3 i direktiv 93/104 skall tolkas så att det arbete som utförs av en räddningsassistent inom ramen för en sådan räddningstjänst för akutsjukvård som är i fråga i målen vid den nationella domstolen omfattas av nämnda direktivs tillämpningsområde.

Fråga 1 b

64 Den hänskjutande domstolen har ställt fråga 1 b för att få klarhet i huruvida begreppet "vägtransporter" i den mening som avses i artikel 1.3 i direktiv 93/104 skall tolkas så att det omfattar verksamhet i form av en räddningstjänst för akutsjukvård, eftersom denna räddningstjänst åtminstone delvis består i att använda ett fordon och följa med patienten under transporten till sjukhus.

65 I detta hänseende erinrar domstolen om att det i artikel 1.3 i direktiv 93/104 föreskrivs att direktivet "skall tillämpas på all verksamhet ... med undantag för luft-, järnvägs-, väg-, sjö-, flod- och insjötransporter ...".

66 I dom av den 4 oktober 2001 i mål C-133/00, Bowden m.fl. (REG 2001, s. I-7031) har domstolen fastslagit att denna bestämmelse skall tolkas så att alla arbetstagare inom vägtransportsektorn, däribland kontorspersonal, är undantagna från nämnda direktivs tillämpningsområde.

67 Eftersom det är fråga om avvikelser från gemenskapsbestämmelserna om arbetstidens förläggning som införts genom direktiv 93/104, skall de undantag från tillämpningsområdet för direktiv 93/104 som nämns i artikel 1.3 tolkas så att de inte får gå längre än vad som är absolut nödvändigt för att skydda de intressen som dessa undantag har till syfte att ta till vara (se, analogt, domen i det ovannämnda målet Jaeger, punkt 89).

68 Transportsektorn undantogs från tillämpningsområdet för direktiv 93/104 med hänsyn till att det inom detta område redan fanns en gemenskapslagstiftning som innehåller specifika föreskrifter såvitt särskilt avser arbetstidens förläggning, eftersom särskilda förhållanden gäller för denna verksamhet. Denna lagstiftning är emellertid inte tillämplig på transporter som sker i nödsituationer eller som avser räddningsuppdrag.

69 Domen i det ovannämnda målet Bowden m.fl. grundas på arbetsgivarens tillhörighet till en av de transportsektorer som uttryckligen räknas upp i artikel 1.3 i direktiv 93/104 (se punkterna 39–41 i nämnda dom). Däremot kan det inte med fog göras gällande att Deutsches Rotes Kreuz verksamhet hänför sig till vägtransportsektorn när det bedriver den räddningstjänst för akutsjukvård som är i fråga i målen i den nationella domstolen.

70 Den omständigheten att denna verksamhet delvis består i att använda ett utryckningsfordon och att följa med patienten under transporten till sjukhus är inte avgörande, eftersom verksamheten i fråga främst syftar till att ge en sjuk eller

skadad person den första medicinska hjälpen och inte att utföra en handling som hänför sig till vägtransportsektorn.

71 Det skall vidare erinras om att ambulanstjänster uttryckligen nämns i artikel 17.2 punkt 2.1 c iii i direktiv 93/104. Denna angivelse, som syftar till att tillåta ett eventuellt undantag från vissa specifika bestämmelser i detta direktiv, skulle vara överflödig om sådana tjänster redan var undantagna från direktivets hela tillämpningsområde med stöd av artikel 1.3.

72 Mot denna bakgrund omfattar begreppet "vägtransporter" i artikel 1.3 i direktiv 93/104 inte en sådan räddningstjänst för akutsjukvård som är i fråga i målen i den nationella domstolen.

73 Denna tolkning påverkas inte av domen i det ovannämnda målet Tögel, som den hänskjutande domstolen har hänvisat till, eftersom den domen inte rörde tolkningen av direktiv 93/104 utan rådets direktiv 92/50/EEG av den 18 juni 1992 om samordning av förfarandena vid offentlig upphandling av tjänster (EGT L 209, s. 1; svensk specialutgåva, område 6, volym 3, s. 139), vars innehåll och ändamål helt saknar relevans för fastställandet av tillämpningsområdet för direktiv 93/104.

74 Mot bakgrund av ovanstående skall fråga 1 b besvaras med att begreppet "vägtransporter" i den mening som avses i artikel 1.3 i direktiv 93/104 skall tolkas så att det inte omfattar verksamhet i form av en räddningstjänst för akutsjukvård, trots att denna åtminstone delvis består i att använda ett fordon och följa med patienten under transporten till sjukhus.

Fråga 2

75 Den hänskjutande domstolen har ställt fråga 2 för att få klarhet i huruvida artikel 18.1 b i, första strecksatsen, i direktiv 93/104 skall tolkas så att denna bestämmelse kräver att varje arbetstagare har lämnat ett individuellt medgivande, som skall vara uttryckligt och lämnat av fri vilja, för att den maximala veckoarbetstiden på 48 timmar enligt artikel 6 i detta direktiv med giltig verkan skall kunna överskridas, eller om det i detta hänseende är tillräckligt att det i den berörda personens anställningsavtal finns en hänvisning till ett kollektivavtal som tillåter ett sådant överskridande.

76 För att besvara denna fråga erinrar domstolen om att det framgår såväl av artikel 118a i fördraget, som utgör den rättsliga grunden för direktiv 93/104, som av det första, det fjärde, det sjunde och det åttonde skälet samt artikel 1.1 i detta direktiv att det har till syfte att säkerställa ett förbättrat skydd för arbetstagarnas säkerhet och hälsa genom att föreskriva minimikrav för viloperioder — bland annat dygnsvila och veckovila — och tillräckliga raster samt genom att införa en begränsning av veckoarbetstiden.

77 I det system som har inrättats genom direktiv 93/104 har medlemsstaterna eller arbetsmarknadens parter dessutom endast möjlighet att föreskriva undantag från vissa bestämmelser som på ett uttömmande sätt räknas upp i direktivet. Vidare föreskrivs stränga villkor för genomförandet av sådana undantag i syfte att garantera ett verkningsfullt skydd av arbetstagarnas säkerhet och hälsa.

78 I artikel 18.1 b i i detta direktiv föreskrivs att medlemsstaterna har möjlighet att inte tillämpa artikel 6 i detta, under förutsättning att de iakttar de allmänna principerna om skydd för arbetstagarnas säkerhet och hälsa och att de uppfyller ett antal kumulativa villkor som anges i den förstnämnda bestämmelsen.

79 I artikel 18.1 b i, första strecksatsen, föreskrivs närmare bestämt att arbetstiden inte får överskrida 48 timmar under en period om sju dagar, beräknad som ett genomsnitt för den beräkningsperiod som avses i artikel 16 punkt 2 i direktiv 93/104. Arbetstagaren får emellertid lämna sitt medgivande till att arbeta mer än 48 timmar per vecka.

80 Domstolen har redan i detta hänseende i punkt 73 i domen i det ovannämnda målet Simap fastslagit att det framgår av lydelsen av artikel 18.1 b i, första strecksatsen, i direktiv 93/104 att denna bestämmelse kräver ett individuellt medgivande av arbetstagaren.

81 I punkt 74 i nämnda dom kom domstolen till slutsatsen att det medgivande som uttrycks av fackföreningar inom ramen för ett kollektivavtal eller annat avtal inte är att jämställa med ett sådant medgivande av arbetstagaren själv som avses i artikel 18.1 b i, första strecksatsen.

82 Denna tolkning följer av syftet med direktiv 93/104 som är att säkerställa ett verkningsfullt skydd för arbetstagarnas säkerhet och hälsa, bland annat genom en faktisk begränsning av den maximala veckoarbetstiden samt genom minimikrav för viloperioder. Alla undantag från dessa minimikrav måste — för det fall arbetstagaren anmodas avstå från en social rättighet som följer direkt av nämnda direktiv — omgärdas av nödvändiga garantier för att den berörde arbetstagaren gör detta frivilligt och med full insikt. Dessa krav är av särskilt stor vikt eftersom arbetstagaren skall anses utgöra den svagare parten i anställningsförhållandet, vilket medför att det är nödvändigt att frånta arbetsgivaren möjligheten att kringgå avtalsmotpartens vilja eller inskränka dennes rättigheter utan att denne uttryckligen har lämnat ett medgivande i detta hänseende.

83 Dessa överväganden är relevanta även vad gäller de omständigheter som avses i fråga 2.

84 För att med giltig verkan avvika från den maximala veckoarbetstiden enligt artikel 6 i direktiv 93/104, som är 48 timmar, följer det av det ovanstående att arbetstagarens medgivande inte endast måste vara individuellt utan även uttryckligt och lämnat av fri vilja.

85 Dessa villkor är inte uppfyllda då det i den berörda personens anställningsavtal enbart finns en hänvisning till ett kollektivavtal som tillåter att den maximala veckoarbetstiden överskrids. Det är nämligen inte alls säkert att den berörde arbetstagaren känner till denna inskränkning av hans rättigheter enligt direktiv 93/104 när han ingår ett sådant anställningsavtal.

86 Fråga 2 skall således besvaras med att artikel 18.1 b i, första strecksatsen, i direktiv 93/104 skall tolkas så att denna bestämmelse kräver att varje arbetstagare har lämnat ett individuellt medgivande, som skall vara uttryckligt och lämnat av fri vilja, för att den maximala veckoarbetstiden på 48 timmar enligt artikel 6 i direktivet med giltig verkan skall kunna överskridas. Det är i detta hänseende inte tillräckligt att det i den berörda personens anställningsavtal finns en hänvisning till ett kollektivavtal som tillåter ett sådant överskridande.

Fråga 3

87 Den hänskjutande domstolen har ställt fråga 3 för att få klarhet i huruvida artikel 6 punkt 2 i direktiv 93/104 kan anses ha direkt effekt för det fall detta direktiv har införlivats på ett felaktigt sätt.

88 Av såväl frågans lydelse som det sammanhang i vilket den ställts följer att denna fråga innehåller två delar. Den första delen rör tolkningen av artikel 6 punkt 2 i

direktiv 93/104 och har ställts för att den hänskjutande domstolen skall kunna avgöra huruvida de relevanta bestämmelserna i nationell rätt är förenliga med gemenskapsrättens krav, medan den andra delen av frågan avser huruvida nämnda bestämmelse uppfyller kraven för att en enskild skall kunna åberopa den vid nationella domstolar under sådana omständigheter som de förevarande, för det fall den berörda medlemsstaten på ett felaktigt sätt har införlivat denna bestämmelse med nationell rätt.

89 Domstolen skall således i tur och ordning pröva dessa två delar av frågan.

Räckvidden av artikel 6 punkt 2 i direktiv 93/104

90 Domstolen erinrar inledningsvis om att medlemsstaterna enligt artikel 6 punkt 2 i direktiv 93/104, med beaktande av behovet av att skydda arbetstagares säkerhet och hälsa, skall vidta de åtgärder som behövs för att se till att den genomsnittliga arbetstiden under varje sjudagarsperiod inklusive övertid inte överstiger 48 timmar.

91 Det följer av artikel 118a i fördraget, vilken utgör den rättsliga grunden för direktiv 93/104, av första, fjärde, sjunde och åttonde skälen i direktivet, av gemenskapens stadga om arbetstagarnas grundläggande sociala rättigheter, som antogs vid Europeiska rådets sammanträde i Strasbourg den 9 december 1989, särskilt av punkt 8 och punkt 19 första stycket i stadgan, till vilka det hänvisas i fjärde skälet i direktiv 93/104, samt av själva ordalydelsen i artikel 1.1 i direktivet att syftet med direktivet är att föreskriva minimikrav för att främja förbättringar av arbetstagares levnadsstandard och arbetsvillkor genom tillnärmning av nationella bestämmelser om bland annat arbetstid. Denna harmonisering på gemenskapsnivå

av arbetstidens förläggning syftar till att säkerställa ett bättre skydd för arbetstagarnas säkerhet och hälsa genom att låta dem åtnjuta viloperioder av viss kortaste längd — särskilt per dag och vecka — samt tillräckliga raster (se domen i det ovannämnda målet Jaeger, punkterna 45–47).

92 I artikel 6 punkt 2 i direktiv 93/104 begränsas dessutom särskilt den genomsnittliga veckoarbetstiden till 48 timmar. Detta utgör den maximala arbetstiden och det anges uttryckligen att den inbegriper övertid.

93 I detta sammanhang har domstolen redan fastslagit att jourtjänstgöring (Bereitschaftsdienst) som en arbetstagare fullgör enligt ett system med fysisk närvaro på en plats som fastställs av arbetsgivaren i sin helhet skall anses vara arbetstid i den mening som avses i direktiv 93/104, oavsett det förhållandet att arbetstagaren inte faktiskt och oavbrutet utför ett arbete under denna jour (se domen i det ovannämnda målet Jaeger, punkterna 71, 75 och 103).

94 Samma sak bör gälla för den tjänstgöring i form av beredskap (Arbeitsbereitschaft) som utförs av en räddningsassistent inom ramen för en räddningsverksamhet som med nödvändighet inbegriper kortare eller längre perioder av overksamhet mellan utryckningstillfällena.

95 Sådan beredskap skall följaktligen beaktas i sin helhet vid fastställandet av den maximala dygns- och veckoarbetstiden.

96 Dessutom framgår det av det system som har införts genom direktiv 93/104 att även om det enligt artikel 15 i direktivet allmänt är tillåtet att tillämpa eller införa nationella bestämmelser som bättre skyddar arbetstagarnas säkerhet och hälsa, får medlemsstaterna eller arbetsmarknadernas parter endast avvika från vissa bestämmelser, som uttryckligen anges i direktivet (se domen i det ovannämnda målet Jaeger, punkt 80).

97 För det första nämns artikel 6 i direktiv 93/104 endast i artikel 17.1 i direktivet, men det framgår att den sistnämnda bestämmelsen avser arbeten som inte har något samband med det arbete som utförs av sådana räddningsassistenter som kärandena i målen i den nationella domstolen. I artikel 17.2 punkt 2.1 c iii hänvisas däremot till "arbeten som kräver en kontinuitet i servicen", varvid bland annat "ambulans"-tjänster nämns, men enligt denna bestämmelse medges endast en möjlighet att avvika från artiklarna 3, 4, 5, 8 och 16 i nämnda direktiv.

98 För det andra föreskrivs i artikel 18.1 b i i direktiv 93/104 att medlemsstaterna har möjlighet att inte tillämpa artikel 6 i detta direktiv, förutsatt att medlemsstaterna respekterar de allmänna principerna om skydd av arbetstagarnas hälsa och säkerhet och uppfyller ett antal kumulativa villkor som anges i den förstnämnda bestämmelsen. Det framgår emellertid att Förbundsrepubliken Tyskland inte har utnyttjat denna undantagsmöjlighet (se domen i det ovannämnda målet Jaeger, punkt 85).

99 Vidare följer det av domstolens rättspraxis att medlemsstaterna inte ensidigt kan bestämma vilken räckvidd bestämmelserna i direktiv 93/104 skall ha genom att föreskriva något villkor för eller inskränkning av arbetstagarnas rätt såvitt avser iakttagandet av att den genomsnittliga veckoarbetstiden inte överskrider 48 timmar i enlighet med artikel 6 punkt 2 i detta direktiv (se, för ett liknande resonemang, domen i det ovannämnda målet Jaeger, punkterna 58 och 59). En annan tolkning skulle strida mot direktivets ändamål som är att säkerställa ett effektivt skydd för

arbetstagarnas säkerhet och hälsa genom att de faktiskt ges rätt till viloperioder av en viss kortaste längd (se domen i det ovannämnda målet Jaeger, punkterna 70 och 92).

100 Mot denna bakgrund anser domstolen att det såväl av lydelsen i artikel 6 punkt 2 i direktiv 93/104 som av detta direktivs ändamål och systematik följer att begränsningen av den genomsnittliga veckoarbetstiden till 48 timmar, inbegripet övertid, utgör en bestämmelse i gemenskapens socialrättsliga lagstiftning som är av särskild betydelse och som skall tillerkännas varje arbetstagare, eftersom den utgör ett minimikrav som är avsett att säkerställa skyddet av arbetstagarnas säkerhet och hälsa (se, analogt, dom av den 26 juni 2001 i mål C-173/99, BECTU, REG 2001, s. I-4881, punkterna 43 och 47). Detta medför att en nationell lagstiftning, som den i målen vid den nationella domstolen, som tillåter en veckoarbetstid som överskrider 48 timmar, inbegripet tjänstgöring i form av beredskap (Arbeitsbereitschaft), inte tycks vara förenlig med kraven i ovannämnda bestämmelse.

101 Den första delen av fråga 3 skall således besvaras med att artikel 6 punkt 2 i direktiv 93/104 skall tolkas så att under de omständigheter som är i fråga i målen vid den nationella domstolen utgör denna bestämmelse hinder för en lagstiftning i en medlemsstat som, beträffande tjänstgöring i form av beredskap (Arbeitsbereitschaft) som utförs av en räddningsassistent inom ramen för en räddningstjänst för akutsjukvård som bedrivs av en organisation som Deutsches Rotes Kreuz, får till följd att det, i förekommande fall genom ett kollektivavtal eller en företagsöverenskommelse som grundas på ett sådant avtal, är tillåtet att överskrida den maximala veckoarbetstiden på 48 timmar som fastställs i nämnda bestämmelse.

Huruvida artikel 6 punkt 2 i direktiv 93/104 har direkt effekt och följderna av detta för målen vid den nationella domstolen

102 Med hänsyn till att den relevanta nationella lagstiftningen under de omständigheter som råder i målen vid den nationella domstolen inte tycks vara förenlig med föreskrifterna i direktiv 93/104 angående den maximala veckoarbetstiden, skall

domstolen även pröva huruvida artikel 6 punkt 2 i detta direktiv uppfyller villkoren för att anses ha direkt effekt.

103 I detta hänseende följer det av domstolens fasta rättspraxis att enskilda, i alla de fall då bestämmelserna i ett direktiv med avseende på innehållet framstår som ovillkorliga och tillräckligt precisa, har rätt att åberopa dem inför den nationella domstolen gentemot staten, dels då direktivet inte har införlivats med den nationella rätten inom tidsfristen, dels då det inte har införlivats på ett korrekt sätt (se bland annat dom av den 19 november 1991 i de förenade målen C-6/90 och C-9/90, Francovich m.fl., REG 1991, s. I-5357, punkt 11, svensk specialutgåva, volym 11, s. I-435, och av den 11 juli 2002 i mål C-62/00, Marks & Spencer, REG 2002, s. I-6325, punkt 25).

104 Artikel 6 punkt 2 i direktiv 93/104 uppfyller dessa kriterier eftersom medlemsstaterna i otvetydiga ordalag åläggs en skyldighet som skall leda till ett tydligt resultat och som inte innehåller något villkor angående tillämpningen av den regel som föreskrivs däri, nämligen en begränsning av den genomsnittliga veckoarbetstiden, inbegripet övertid, till 48 timmar.

105 Även om medlemsstaterna enligt direktiv 93/104 har ett visst utrymme för skönsmässig bedömning när de antar närmare bestämmelser för att genomföra direktivet, i fråga om bland annat den beräkningsperiod som skall fastställas för tillämpningen av artikel 6 i direktivet, och även om medlemsstaterna i direktivet dessutom ges en möjlighet att avvika från bestämmelserna i denna artikel, påverkar dessa omständigheter inte den precisa och ovillkorliga karaktären hos artikel 6 punkt 2 i detta direktiv. Det följer nämligen för det första av lydelsen av artikel 17.4 i ovannämnda direktiv att beräkningsperioden inte i något fall får överstiga 12 månader, och för det andra att det krävs att medlemsstaterna uppfyller samtliga villkor som uppställs i artikel 18.1 b i i nämnda direktiv för att de skall ha rätt att avstå från att tillämpa artikel 6. Det är således möjligt att fastställa det minimiskydd som under alla omständigheter skall genomföras (se, för ett liknande resonemang, domen i det ovannämnda målet Simap, punkterna 68 och 69).

106 Artikel 6 punkt 2 i direktiv 93/104 uppfyller således samtliga villkor som krävs för att den skall ha direkt effekt.

107 Domstolen måste även fastställa vilka rättsliga konsekvenser denna tolkning får för den nationella domstolen mot bakgrund av de omständigheter som råder i målen vid den nationella domstolen, som rör tvister mellan enskilda.

108 Domstolen har i sin fasta rättspraxis fastslagit att ett direktiv inte i sig kan medföra skyldigheter för en enskild och det kan inte som sådant åberopas gentemot denne (se bland annat dom av den 26 februari 1986 i mål 152/84, Marshall, REG 1986, s. 723, punkt 48, svensk specialutgåva, volym 8, s. 457, av den 14 juli 1994 i mål C-91/92, Faccini Dori, REG 1994, s. I-3325, punkt 20, svensk specialutgåva, volym 16, s. I-1, och av den 7 januari 2004 i mål C-201/02, Wells, REG 2004, s. I-723, punkt 56).

109 Härav följer att även om en direktivsbestämmelse som syftar till att tillerkänna enskilda rättigheter eller ålägga dem skyldigheter är klar, precis och ovillkorlig kan den inte som sådan tillämpas inom ramen för en tvist som enbart berör enskilda.

110 Det följer emellertid av fast rättspraxis sedan domen av den 10 april 1984 i mål 14/83, Von Colson och Kamann (REG 1984, s. 1891, punkt 26; svensk specialutgåva, volym 7, s. 577), att skyldigheten för medlemsstaterna, till följd av ett direktiv, att uppnå det resultat som föreskrivs i detta direktiv och deras förpliktelse enligt artikel 10 EG att vidta alla lämpliga åtgärder, både allmänna och

särskilda, för att säkerställa att denna skyldighet fullgörs, åligger alla myndigheter i medlemsstaterna, även domstolarna inom ramen för deras behörighet (se bland annat dom av den 13 november 1990 i mål C-106/89, Marleasing, REG 1990, s. I-4135, punkt 8, svensk specialutgåva, volym 10, s. 575, domen i det ovannämnda målet Faccini Dori, punkt 26, dom av den 18 december 1997 i mål C-129/96, Inter-Environnement Wallonie, REG 1997, s. I-7411, punkt 40, och av den 25 februari 1999 i mål C-131/97, Carbonari m.fl., REG 1999, s. I-1103, punkt 48).

111 Det ankommer nämligen särskilt på de nationella domstolarna att säkerställa det rättsliga skydd som enskilda tillerkänns enligt gemenskapsbestämmelserna och garantera att dessa bestämmelser ges full verkan.

112 Detta gäller i ännu högre grad när den nationella domstolen skall avgöra en tvist som rör tillämpningen av nationella bestämmelser, vilka, såsom i förevarande fall, särskilt har antagits för att införliva ett direktiv som syftar till att tillerkänna enskilda rättigheter. Den nationella domstolen måste mot bakgrund av artikel 249 tredje stycket EG anta att medlemsstaten, efter att ha utnyttjat det utrymme för skönsmässig bedömning som följer av denna bestämmelse, har haft för avsikt att fullt ut uppfylla de skyldigheter som följer av det berörda direktivet (se dom av den 16 december 1993 i mål C-334/92, Wagner Miret, REG 1993, s. I-6911, punkt 20; svensk specialutgåva, volym 14, s. I-477).

113 Vid tillämpningen av nationell rätt, och särskilt bestämmelser i en nationell lag som specifikt har införts för att genomföra ett direktiv, är den nationella domstolen skyldig att i den utsträckning det är möjligt tolka den nationella rätten mot bakgrund av direktivets ordalydelse och syfte för att uppnå det resultat som avses i direktivet och iaktta artikel 249 tredje stycket EG (se, för ett liknande resonemang, bland annat domarna i de ovannämnda målen Von Colson och Kamann, punkt 26, Marleasing, punkt 8, och Faccini Dori, punkt 26; se även dom av den 23 febaruari 1999 i mål C-63/97, BMW, REG 1999, s. I-905, punkt 22, av den 27 juni 2000 i de förenade målen C-240/98–C-244/98, Océano Grupo Editorial och Salvat Editores,

REG 2000, s. I-4941, punkt 30, och av den 23 oktober 2003 i mål C-408/01, Adidas-Salomon och Adidas Benelux, REG 2003, s. I-12537, point 21).

114 Kravet på en direktivkonform tolkning av nationell rätt följer av det i fördraget upprättade systemet som sådant, eftersom det tillåter att den nationella domstolen inom ramen för sin behörighet säkerställer att gemenskapsrätten ges full verkan när den avgör den vid denna domstol anhängiggjorda tvisten (se, för ett liknande resonemang, dom av den 15 maj 2003 i mål C-160/01, Mau, REG 2003, s. I-4791, punkt 34).

115 Även om den princip som följer av gemenskapsrätten, att nationell rätt skall tolkas direktivkonformt, i första hand rör bestämmelser i nationell rätt som antagits för att införliva direktivet i fråga, är denna princip emellertid inte begränsad till tolkningen av dessa bestämmelser, utan den kräver även att den nationella domstolen beaktar hela den nationella rätten för att bedöma i vilken mån den kan tillämpas utan att det leder till ett resultat som strider mot det som eftersträvas genom direktivet (se, för ett liknande resonemang, domen i det ovannämnda målet Carbonari m.fl., punkterna 49 och 50).

116 Om det i det avseendet under vissa omständigheter enligt nationell rätt är tillåtet, i enlighet med de tolkningsmetoder som erkänns i denna rätt, att tolka en bestämmelse i den nationella rätten på ett sådant sätt att en konflikt med en annan bestämmelse i den nationella rätten kan undvikas eller att i detta syfte avgränsa bestämmelsens räckvidd genom att bara tillämpa den i den mån den är förenlig med den andra bestämmelsen, är den nationella domstolen skyldig att använda samma metoder för att uppnå det resultat som eftersträvas i direktivet.

117 När den hänskjutande domstolen vid avgörandet av de mål som är anhängiga vid denna domstol, vilka faller inom tillämpningsområdet för direktiv 93/104 och som grundas på faktiska omständigheter som hänför sig till tiden efter utgången av

fristen för införlivande av det sistnämnda, tillämpar bestämmelser i nationell rätt som särskilt är avsedda för att införliva detta direktiv, ankommer det således på denna domstol att i den utsträckning det är möjligt tolka dessa bestämmelser på ett sådant sätt att de kan få en tillämpning som överensstämmer med direktivets mål (se, för ett liknande resonemang, dom av den 13 juli 2000 i mål C-456/98, Centrosteel, REG 2000, s. I-6007, punkterna 16 och 17).

118 Principen om direktivkonform tolkning kräver således i förevarande fall att den hänskjutande domstolen gör allt som är möjligt inom ramen för dess behörighet för att, med beaktande av samtliga bestämmelser i nationell rätt, säkerställa att direktiv 93/104 ges full verkan i syfte att hindra ett överskridande av den maximala veckoarbetstiden som fastställs i artikel 6 punkt 2 i detta direktiv (se, för ett liknande resonemang, domen i det ovannämnda målet Marleasing, punkterna 7 och 13).

119 Vid avgörandet av ett mål där parterna enbart består av enskilda, är den nationella domstolen, när den tillämpar bestämmelser i nationell rätt som antagits för att införliva de skyldigheter som följer av ett direktiv, följaktligen skyldig att beakta samtliga bestämmelser i nationell rätt och, i den utsträckning det är möjligt, tolka dessa mot bakgrund av direktivets ordalydelse och syfte för att uppnå ett resultat som är förenligt med det mål som eftersträvas i direktivet. I målen vid den nationella domstolen skall denna domstol således göra allt som är möjligt inom ramen för dess behörighet för att hindra ett överskridande av den maximala veckoarbetstiden på 48 timmar som följer av artikel 6 punkt 2 i direktiv 93/104.

120 Fråga 3 skall mot bakgrund av ovanstående överväganden besvaras på följande sätt:

— Artikel 6 punkt 2 i direktiv 93/104 skall tolkas så att, under de omständigheter som är i fråga i målen vid den nationella domstolen, denna bestämmelse utgör

hinder för en lagstiftning i en medlemsstat som, beträffande tjänstgöring i form av beredskap (Arbeitsbereitschaft) som utförs av en räddningsassistent inom ramen för en räddningstjänst för akutsjukvård som bedrivs av en organisation som Deutsches Rotes Kreuz, får till följd att det, i förekommande fall genom ett kollektivavtal eller en företagsöverenskommelse som grundas på ett sådant avtal, är tillåtet att överskrida den maximala veckoarbetstiden på 48 timmar som fastställs i nämnda bestämmelse.

— Nämnda bestämmelse uppfyller samtliga villkor som krävs för att den skall ha direkt effekt.

— Vid avgörandet av ett mål där parterna enbart består av enskilda, är den nationella domstolen, när den tillämpar bestämmelser i nationell rätt som antagits för att införliva de skyldigheter som följer av ett direktiv, skyldig att beakta samtliga bestämmelser i nationell rätt och, i den utsträckning det är möjligt, tolka dessa mot bakgrund av direktivets ordalydelse och syfte för att uppnå ett resultat som är förenligt med det mål som eftersträvas i direktivet. I målen vid den nationella domstolen skall denna domstol således göra allt som är möjligt inom ramen för dess behörighet för att hindra ett överskridande av den maximala veckoarbetstiden på 48 timmar som följer av artikel 6 punkt 2 i direktiv 93/104.

Rättegångskostnader

121 Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i målen vid den nationella domstolen utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den nationella domstolen att besluta om rättegångskostnaderna. De kostnader för att avge yttranden till domstolen som andra än nämnda parter har haft är inte ersättningsgilla.

På dessa grunder beslutar domstolen (stora avdelningen) följande dom:

1) a) **Artikel 2 i rådets direktiv 89/391/EEG av den 12 juni 1989 om åtgärder för att främja förbättringar av arbetstagarnas säkerhet och hälsa i arbetet och artikel 1.3 i rådets direktiv 93/104/EG av den 23 november 1993 om arbetstidens förläggning i vissa avseenden skall tolkas så att det arbete som utförs av en räddningsassistent inom ramen för en sådan räddningstjänst för akutsjukvård som är i fråga i målen vid den nationella domstolen omfattas av nämnda direktivs tillämpningsområde.**

b) **Begreppet "vägtransporter" i den mening som avses i artikel 1.3 i direktiv 93/104 skall tolkas så att det inte omfattar verksamhet i form av en räddningstjänst för akutsjukvård, trots att denna åtminstone delvis består i att använda ett fordon och följa med patienten under transporten till sjukhus.**

2) **Artikel 18.1 b i, första strecksatsen, i direktiv 93/104 skall tolkas så att denna bestämmelse kräver att varje arbetstagare har lämnat ett individuellt medgivande, som skall vara uttryckligt och lämnat av fri vilja, för att den maximala veckoarbetstiden på 48 timmar enligt artikel 6 i direktivet med giltig verkan skall kunna överskridas. Det är i detta hänseende inte tillräckligt att det i den berörda personens anställningsavtal finns en hänvisning till ett kollektivavtal som tillåter ett sådant överskridande.**

3) — **Artikel 6 punkt 2 i direktiv 93/104 skall tolkas så att, under de omständigheter som är i fråga i målen vid den nationella domstolen,**

denna bestämmelse utgör hinder för en lagstiftning i en medlemsstat som, beträffande tjänstgöring i form av beredskap (Arbeitsbereitschaft) som utförs av en räddningsassistent inom ramen för en räddningstjänst för akutsjukvård som bedrivs av en organisation som Deutsches Rotes Kreuz, får till följd att det, i förekommande fall genom ett kollektivavtal eller en företagsöverenskommelse som grundas på ett sådant avtal, är tillåtet att överskrida den maximala veckoarbetstiden på 48 timmar som fastställs i nämnda bestämmelse.

— **Nämnda bestämmelse uppfyller samtliga villkor som krävs för att den skall ha direkt effekt.**

— **Vid avgörandet av ett mål där parterna enbart består av enskilda, är den nationella domstolen, när den tillämpar bestämmelser i nationell rätt som antagits för att införliva de skyldigheter som följer av ett direktiv, skyldig att beakta samtliga bestämmelser i nationell rätt och, i den utsträckning det är möjligt, tolka dessa mot bakgrund av direktivets ordalydelse och syfte för att uppnå ett resultat som är förenligt med det mål som eftersträvas i direktivet. I målen vid den nationella domstolen skall denna domstol således göra allt som är möjligt inom ramen för dess behörighet för att hindra ett överskridande av den maximala veckoarbetstiden på 48 timmar som följer av artikel 6 punkt 2 i direktiv 93/104.**

Underskrifter